

Daniel Hupko

Strasti starého grófa. Autoreflexia choroby v osobnej korešpondencii aristokrata na sklonku 19. storočia

---

Abstract: *References about diseases of the author or authors of diaries and correspondence appears in their content just rarely, more often are relations of health problems of family members, husband, wife, children, relatives and other aristocrats familiar with the writer. It is therefore all the more valuable to find and analyze a set of letters which include the author's own reception of his illnesses. Such files are preserved as a part of the estate of Count Maurice Pálffy, stored in the Slovak National Archives in Bratislava. It provides a rare possibility of insight in the privacy of the late 19th century aristocracy living. Particularly suitable for these purposes are letters from the last years of Moritz Pálffys (1894 - 1897) life. These letters, mainly descriptions of the health problems of the writer, are main issue of this study.*

Key words: Maurice Pálffy – diseases – history of medicine – 19th century

---

Zdravotné problémy sú neoddeliteľnou súčasťou existencie človeka a v rôznej miere ho sprevádzajú po celý život. Choroby ako poruchy zdravia vždy negatívne pôsobia na organizmus a sprevádzané sú viac či menej nepríjemnými príznakmi, ktoré ovplyvňujú celkovú výkonnosť ľudského tela. Choroby ľudstvo kvária od nepamäti, sú fenoménom, ktorý ho sprevádza od najstarších čias až po súčasnosť.

Výskum v prostredí uhorskej šľachty sídliacej na území dnešného Slovenska je v nami sledovanom období – v 19. storočí – v tejto oblasti zatiaľ iba na svojom začiatku. Významným faktorom, ktorý napredovanie výskumu chorôb a chorobnosti uhorskej aristokracie determinuje, je miera zachytenia tejto problematiky v zachovaných písomných prameňoch osobnej povahy.¹ V korešpondencii sa objavujú zmienky o chorobách autora či au-

---

1 Literatúra k tejto téme sa zameriava takmer výlučne na obdobie raného novoveku. Pozri napr.: Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA, *Péče o zdraví, nemoci a hygiena*, in: Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA a kol., *Dvory velmožů s erbem růže*, Praha 1997, s. 177-184; Tünde LENGYELOVÁ, *Zdravotníctvo, hygiena a sociálne služby v zemepanských mestách 16. – 17. storočí*, Historické štúdie 42, 2002, s. 145-152; Tomáš KNOZ, *Krankheit, Tod und Verewigung von Adligen in der Frühen Neuzeit. Im Schnittpunkt von Historischer Anthropologie, medizinischer Anthropologie und Kunstgeschichte*, Opera historica 9, 2001, s. 81-115; či Tomáš KNOZ, „... s pomocí boží dosti mírně se mám...“ *Zdraví a nemoci Karla st. ze Žerotína*, Acta Musei Moraviae, Scientie sociales 82, 1997, s. 183-199. V poslednom desaťročí vzniklo niekoľko prác slovenských historikov a antropológov založených na analýze kostrových pozostatkov, za všetky pozri napr. Milan THURZO – Stanislav KATINA – Tünde LENGYELO-

torky listu či denníka iba sporadicky, oveľa častejšie sú zmienky o zdravotných problémoch manžela, rodinných príslušníkov, detí, príbuzných a iných aristokratov pohybujúcich sa v okolí pisateľa. Je preto o to vzácnejšie, keď sa podarí objaviť zopár exemplárov, či dokonca celý súbor listov, ktoré obsahujú zmienky o priebehu vlastnej choroby ich autora. Práve takýto súbor sa nachádza v písomnej pozostalosti grófa Mórica Pálffyho, ktorá je uložená v Slovenskom národnom archíve v Bratislave.

Gróf Móric Pálffy z Erdődu sa narodil 12. júla 1812 na hrade Červený Kameň ako najmladšie dieťa a druhorodený syn cisárskeho komorníka grófa Františka Pálffyho a jeho manželky Jozefíny, rod. Erdődyovej.² Móricova matka po necelých piatich rokoch manželstva (za bližšie neurčených okolností) ako dvadsaťštyriročná zomrela. Najmladší Móric mal v tom čase osem mesiacov, jeho brat Jozef takmer jeden a pol roka a sestra Hermína štyri roky. O Móricovom detstve vieme iba to, že ho prežil na Červenom Kameni a v Bratislave.³ Mladosť zasvätil službe v cisárskej armáde a v hodnosti kapitána jazdy v štyridsiatych rokoch armádu opustil. Pod dojmom revolučných udalostí v roku 1848 vstúpil opäť do činnnej služby. Za krátky čas bol povýšený do hodnosti majora a následne odvelený k vojsku poľného maršala Alfréda Windisch-Grätza. V revolučných udalostiach major Pálffy zachoval vernosť vládnucej dynastii reprezentovanej osobou Ferdinanda V. a následne aj Františka Jozefa I. Armádu opustil v hodnosti podmaršala v roku 1859.⁴

Móric Pálffy bol prototypom konzervatívne zmýšľajúceho aristokrata verného dynastii a viedenskému dvoru – túto svoju orientáciu potvrdil v rokoch 1861 – 1865 počas svojho pôsobenia vo funkcii uhorského miestodržiteľa.⁵ Po odchode z tejto funkcie sa Móric vrátil opäť, už po druhýkrát, do činnnej vojenskej služby a zakotvil na Morave. Pridelený bol na moravsko-sliezske najvyššie vojenské veliteľstvo v Brne, kde zastával do roku 1866 pozíciu zemského vojenského veliteľa.⁶ Po odchode z tejto funkcie sa gróf Pálffy defini-

---

VÁ, *Identifikácia kostrových pozostatkov dvoch ženských príslušníkov rodiny palatína Juraja Thurzu*, Bulletin Slovenskej antropologickej spoločnosti 5, 2002, s. 100-103, alebo Milan THURZO – Tünde LENGYELOVÁ – Ján LIETAVA – Radoslav BEŇUŠ – Soňa MASNICOVÁ, *Palatín Juraj Thurzo (1567 – 1616) – antropologicko-historická a paleopatologická analýza telesných pozostatkov*, Zborník SNM. Prírodné vedy 49, 2003, s. 129-155. Obraz starého muža v 19. storočí spracoval napr. Zdeněk BEZECNÝ, *Starý obránce starých práv*, in: Zdeněk HOJDA – Marta OTTLOVÁ – Roman PRAHL (edd.), *Vetché stáří, nebo zralý věk moudrosti?*, Praha 2009, s. 65-69.

2 Iván NAGY, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. P – R, Pest 1862, s. 73.

3 Pál JEDLICSKA, *Eredeti részletek gróf Pálffy-család okmánytarához 1401 – 1653 s gróf Pálffyak életrajzi vázlatai*, Budapest 1910, s. 623.

4 Constant von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. XXI. Theil. O'Donnell – Perényi, Wien 1870, s. 222.

5 P. JEDLICSKA, *Eredeti részletek gróf Pálffy-család*, s. 624-625 a tiež: Daniel RAPANT, *Viedenské memorandum slovenské z roku 1861*, Turčiansky Sv. Martin 1943, s. 94.

6 Constant von WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, s. 223 a *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. IV. zväzok M – Q, Martin 1990, s. 379.

tívne stiahol z verejného života a začal sa venovať hospodáreniu na svojich majetkoch. Jeho pôsobenie na poli bojovom i politickom bolo zo strany panovníka ocenené viacerými vysokými radmi a vyznamenaniami. Prejavom najvyššieho uznania celoživotných zásluh grófa Pálffyho od cisára Františka Jozefa I. bolo udelenie Radu zlatého rúna v roku 1889.⁷

V roku 1866 gróf Pálffy odišiel do ústrania a začal sa venovať zveľadovaniu svojich majetkov. Približne od polovice 70. rokov 19. storočia však preberal práve v dôsledku závažných zdravotných problémov Mórica Pálffyho hospodárenie na Smolenickom panstve jeho najstarší syn Jozef Pálffy. Z tohto obdobia sa nám zachovali Móricove listy, adresované manželke a deťom, ktoré sú vynikajúcim materiálom na analýzu vnímania vlastnej choroby očami aristokrata na sklonku 19. storočia.⁸

Zvlášť sú na tento účel vhodné listy, ktoré napísal v posledných troch rokoch svojho života, v rokoch 1894 – 1897: ako Ariadnina niť sa nimi vinie opis vlastných zdravotných problémov, ktoré boli aj primárnou príčinou jeho početných ciest za zdravím.⁹ V tomto období trávil časť roka mimo pálffyovského kaštieľa v Smoleniciach, jeho zdravotný stav si vyžadoval čoraz dlhšie liečebné pobyty, počas ktorých sa stále viac stával finančne závislým od syna Jozefa. O tom svedčia nielen zmienky o prijatí poslanej sumy peňazí, ale najmä často sa objavujúce informácie o výhodnej či nevýhodnej cene ubytovania či stravy.¹⁰ Najstarší syn dotoval otca veľmi dobre, o čom svedčí nielen široké spektrum kúpeľov a letovísk, ktoré Móric Pálffy navštevoval, ale i početné návštevy priateľov a známych, ktoré prijímal i sám podnikal. V júli 1894 pobýval v rakúskych kúpeľoch Bad Gastein pri Salzburgu, v auguste 1894 v prímorských kúpeľoch Norderney na Východofrínskych ostrovoch,¹¹ v druhej polovici septembra a v októbri 1894 vo svetoznámych Karlových Va-

7 P. JEDLICSKA, *Eredeti részletek gróf Pálffy-család*, s. 624.

8 Bližšie k osobnosti grófa Mórica Pálffyho a jeho súkromnému životu na základe analýzy jeho osobnej korešpondencie pozri v: Daniel HUPKO, *Smolenické panstvo počas vlastníctva červenokamenskej línie Pálffyovcov. Gróf Móric I. Pálfi a jeho rodina*, diplomová práca, Trnava 2008, 122 s.

9 Tamže, s. 69 a nasl.

10 Napr.: Slovenský národný archív Bratislava, fond Rod Pálfi – červenokamenská línia (1745 – 1945; ďalej iba SNA, Pálfi – ČK), inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Paulíne Pálffyovej z 3. 8. 1894: „Tri prijaté izby... sú o 15 fl. lacnejšie, ako bolo moje ubytovanie v Gasteine. Aj strava je tu oveľa lacnejšia...“, „Tamže – list Mórica manželke Paulíne z 13. 9. 1894: „Dnes musím nákupom doplniť svoju teplú bielizeň. Hľadám už bývanie na budúci rok a myslím, že som našiel veľmi dobré a lacné v (hoteli – pozn. autora) *Metropol*...“, „Tamže – list Mórica Jozefovi, inv. č. 1882, šk. č. 190, nedatovaný (napísaný niekedy medzi 21. 10. 1896 a 10. 3. 1897): „Ďakujem za list. Peniaze prišli.“

11 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – listy Mórica manželke Paulíne Pálffyovej z júla a augusta 1894.

roch¹² a v novembri 1894 sa vrátil do Smoleníc.¹³ Jar 1895 strávil v letovisku Gries v Tirolsku,¹⁴ na začiatku augusta 1895 pobýval opäť v rakúskom Bad Gasteine,¹⁵ od Vianoc 1895 až do jari 1896 bol opäť v mestečku Gries,¹⁶ letné mesiace strávil v Smoleniciach a obdobie od jesene 1896 až do konca apríla 1897 opäť v Griesi.¹⁷ Leto 1897 prežil v smolenickom kaštieli v kruhu rodiny.¹⁸ Na svoju poslednú cestu sa vybral na začiatku septembra 1897. Viedla do dolnorakúskeho Kaltenleutgebenu, odkiaľ sa však už živý nevrátil.

Liečebné pobyty gróf Pálffy neabsolvoval sám, mal vlastnú kuchárku, ktorá sa starala o jeho stravu, keďže mal veľmi citlivý žalúdok a povaha jeho zdravotných problémov si špecifickú stravu vyžadovala. Zmienku o kuchárke nachádzame v grófovej korešpondencii veľmi často, lebo od jej kuchárskeho umenia závisela Móricova spokojnosť a vo veľkej miere i jeho zdravotný stav. Neprichádzala však s Móricom, ale bola vždy najímaná z radov domáceho obyvateľstva na odporúčanie kúpeľných lekárov alebo grófových známych.

Ďalšou členkou Móricovho sprievodu bola Gizela Belányiová, ktorej prítomnosť máme písomne doloženú na Móricovom jesennom liečebnom pobyte v Karlových Varoch v roku 1894 a v roku 1897 vo forme vlastnoručne pripísaných pozdravov na konci listov. Zúčastňovala sa pravdepodobne všetkých Móricových ciest ako jeho spoločnica na cestách. Pani Belányiová bola evidentne uvedená do prostredia Móricovej rodiny, o čom svedčia i ňou na listy pripísané pozdravy: „*Aj ja si dovoľujem pripojiť bozk na ruku a srdečný pozdrav,*“ pripísala na list, určený Móricovej manželke Paulíne a podobnú úctivú formulku pripísala na list, adresovaný deťom grófa Pálffyho: „*Môj vrúcny pozdrav.*“¹⁹ Priamo v texte sa o jej prítomnosti gróf Pálffy zmieňuje v liste z Griesu z roku 1897.²⁰ Podobný pozdrav pripísala *páni Belányiová* i na koniec listu z apríla 1897.²¹

12 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – listy Mórica manželke Paulíne Pálffyovej zo septembra 1894 a SNA, Pálfi – červenokamenská línia, inv. č. 1814, šk. č. 184 – listy Mórica dcére Irme Pálffyovej z októbra 1894.

13 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2343, šk. č. 228 – list Mórica dcére Terézii Pálffyovej z 25. 11. 1894.

14 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1882, šk. č. 190 – list Mórica synovi Jozefovi Pálffymu z 13. 2. 1894 a inv. č. 2343, šk. č. 228 – list Mórica dcére Terézii Pálffyovej z 11. 4. 1895.

15 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1814, šk. č. 184 – listy Mórica dcére Irme Pálffyovej z augusta 1895.

16 SNA, Pálfi – ČK – listy Mórica Irme z decembra 1895 a inv. č. 2072, šk. č. 206 – listy Mórica synovi Jozefovi Pálffymu a neveste Lucii Pálffyovej z decembra 1895 až marca 1896.

17 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – listy Mórica synovi Jozefovi Pálffymu a neveste Lucii Pálffyovej z októbra 1896 až marca 1897.

18 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica neveste Lucii Pálffyovej z 8. 7. 1897.

19 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Paulíne Pálffyovej z 15. 9. 1894 a inv. č. 1814, šk. č. 184 – list Mórica deťom z 3. 10. 1894.

20 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica neveste Lucii Pálffyovej z 25. 3. 1897.

21 SNA, Pálfi – ČK – list Mórica neveste Lucii Pálffyovej z 22. 4. 1897.

Okrem kuchárky a spoločnice bol členom Pálffyho sprievodu i *Jozef*, ktorý bol pravdepodobne grófovým komorníkom. Zmienky o ňom sa nachádzajú napr. v liste z roku 1894²² a v liste napísanom dcére Irme o tri roky neskôr: „*Dnes... som bol po dlhom čase vonku, bol som u Zichyovcov a na spiatočnej ceste som sa posadil na najnižší schod Henrichovej promenády; bol som taký vyčerpaný, že som musel Jozefa poslať domov po pohárik vášho portského vína...*“²³

Okrem komorníka Jozefa, pani Belányiovej a osobnej kuchárky robili grófovi spoločnosť i jeho deti, ktoré otca na jeho cestách sprevádzali alebo, ak bola vhodná príležitosť, ho v kúpeľoch navštívili: v druhej polovici júla 1894 otca v kúpeľoch Gastein sprevádzala dcéra Irma Pálffyová,²⁴ v polovici apríla 1895 opustil otca po mesačnom pobyte v Griesi syn Ján,²⁵ vo februári 1897 očakával Móric v tom istom meste s veľkou radosťou návštevu dcéry Paulíny Stubenbergovej a jej svokry.²⁶ Dámy s grófom Pálffym zostali do 22. marca, potom odcestovali do Benátok.²⁷

Všetky liečebné pobyty absolvoval Móric Pálffy s jediným cieľom: vyliečiť alebo aspoň zmierniť žalúdočné ťažkosti, ktoré sa cyklicky vracali a znepríjemňovali starému grófovi život. Bolestivé stavy striedali obdobia úľavy, ktoré však netrvali príliš dlho. K týmto ťažkostiam sa navyše pripojili i kŕče v nohách, ktoré bolo vždy nutné rozmasírovať a sťažovali v tom čase už vyše osemdesiatročnému grófovi chôdzu.

Sprievodným javom Móricových zdravotných ťažkostí bola i nutnosť veľmi prísne dodržiavať lekárom stanovenú diétu, ktorej cieľom bolo pacientovi uľaviť od tráviacich problémov. „*Moja strava pozostáva denne z ryžovej kaše alebo polievky z jačmeňa, pečeného kurčata a mliečnej ryže. Večer nedostávam nič okrem polievky, k raňajkám kakao alebo čaj so suchárom.*“ opísal svoj stravovací režim manželke.²⁸ Stravovacie obmedzenia gróf Pálffy znášal veľmi zle, sám ich občas porušoval a potom za svoje prehrešky bolestivo pykal.

Na konci júla 1894 ukončil liečenie v kúpeľoch Gries, kde absolvoval devätnásť kúpeľov, čo považoval za dostatočné. Priznal však i hrubý prehrešok voči diéte: „... *moje tráviace problémy sú vďaka Bohu odstránené, keďže som si dnes nepokazil žalúdok údeným bôčikom a knedľou, môžem bez prekážky odcestovať.*“²⁹ Tirolský Gries vymenil za dolnosaské prírodné kúpele Norderney na Východofrískych ostrovoch, ktoré považoval za veľmi vhod-

22 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Paulíne Pálffyovej z 5. 8. 1894.

23 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1814, šk. č. 184 – list Mórica dcére Irme Pálffyovej z 13. 2. 1897.

24 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Paulíne Pálffyovej z 18. 7. 1894.

25 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2343, šk. č. 228 – list Mórica dcére Terézii Pálffyovej z 11. 4. 1895.

26 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2343, šk. č. 228 – list Mórica dcére Terézii Pálffyovej z 24. 2. 1897.

27 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2343, šk. č. 228 – list Mórica dcére Terézii Pálffyovej z 22. 3. 1897.

28 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Paulíne Pálffyovej z 22. 7. 1894.

29 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Paulíne Pálffyovej z 30. 7. 1894.

né na uzdravovanie chorých, hoci poznamenal, že pre nedostatok zábavy nemusia niekomu vyhovovať. Mórica sa v Norderney ujal *dr. Kruse*, ktorý grófovi naordinoval kloktanie a okrem toho i „... *kúpele v dvadsaťšeststupňovej morskej vode a nato vykúpanie v devätnásťstupňovej vode dva dni po sebe a na tretí deň vynechať. Po kúpeli si odpočinúť aspoň pol hodinu.*“³⁰ Počasie však Pálffyemu neprialo, kvôli búrkam a chladnému počasiu predpísanú kúru odložil a znova porušil diétu: „*Včera som sa nasýtil dobrým jedlom, čo mi nepadlo celkom dobre, hoci bolo dobre pripravené.*“³¹ „*Opäť som sa cítil slabý a konzultoval som to s doktorom...*“ postťažoval sa o dva dni neskôr o opätovnom zhoršení trávenia.³² Nevedno, či mu prímorské kúpele pomohli, o mesiac neskôr našiel ťlavu v Karlových Varoch. Prísnej diéte sa však nevyhol ani tu, nechutenstvo však postupne ustupovalo, čo pripisoval karlovarskému vzduchu. Súčasťou jeho diéty bolo pečené konské mäso, ktoré však považoval za prítvrde, a pečené jarabice.³³

14. septembra 1894 seklo Mórica v krížoch, vďaka masážam, mastiam a obkladom sa však jeho stav zlepšoval. Manželke oznámil, že jeho apetít nie je stále taký, ako by si predstavoval: 15. septembra jeho obed tvoril len *kúsok zajaca s ryžou a čaj, k tomu kôrky z troch kúskov pečiva.*³⁴

Tráviace problémy pokračovali i doma v Smoleniciach a neraz spôsobili, že Móric musel zmeniť kvôli svojmu zdravotnému stavu plány: napr. 25. novembra 1894 počas pobytu v Smolenickom kaštieli nemohol svoje dve dcéry sprevádzať k synovi Jánovi do Budmeríc, lebo sa jeho stav zhoršil a obával sa ďalšieho záchvatu. Starý gróf bol čoraz viac unavený, čo zašlo tak ďaleko, že na prechádzky, ktoré v Smoleniciach podnikal dva až tri razy za deň, musel nosiť skladáciu poľovnícku stoličku, na ktorej si čas od času odpočinul, čo, ako sám napísal, *bolo veľmi často nutné.* „*Objednal som si z obchodu s delikatesami ľahko stráviteľné mäso, ktoré ma má posilniť, doteraz som však nespozoroval zvláštny účinok. Ešte stále musím držať prísnu diétu, dúfam ale, že to konečne pomínie, lebo sú to skutočne Tantalove muky nemôcť sa denne zúčastniť na jedení všetkých dobrých vecí, ktoré mám rád... bohužiaľ to ale musí byť.*“ dodal na záver svojho listu.³⁵

Rok 1895 bol pre grófa pomerne pokojný, strávil ho v kúpeľoch Gries a v kaštieli v Smoleniciach. V marci dokonca sám radil dcére Irme, ako vyliečiť kašeľ: do hrnca s vriacou vodou dať tri kvapky oleja z borovice a paru počas piatich minút inhalovať cez papierový kornútik. Ak by sa zdala para horúca, treba vraj teplo regulovať zdvíhaním kornútika.

30 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Pauline Pálffyovej z 3. 8. 1894.

31 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Pauline Pálffyovej z 5. 8. 1894.

32 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Pauline Pálffyovej z 7. 8. 1894.

33 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Pauline Pálffyovej z 13. 9. 1894.

34 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Pauline Pálffyovej z 15. 9. 1894.

35 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2343, šk. č. 228 – list Mórica dcére Terézii Pálffyovej z 25. 11. 1894.

Túto kúru odporúčal dcére aplikovať len večer a keby sa stav nelepšil, radil pridať každý deň o jednu kvapku viac, nie však viac ako pätnásť kvapiek.³⁶ Z neustálych pobytov mimo domova bol však gróf Pálffy zjavne unavený, lebo jediným jeho práním bolo vrátiť sa do Smoleníc, *aby si tam odpočinul a dal sa do domácej starostlivosti*.³⁷

Ťažké stavy sa vrátili na začiatku februára 1896 v čase, keď sa gróf nachádzal v Griesi. Dokonca k nemu museli v noci privolať lekára, aby ho ošetril. Následne Mórica vypracoval zoznam svojich obľúbených jedál, ktorý po schválení lekárom odovzdal svojej kuchárke.³⁸ Ďalší podrobný opis stravy, ktorú gróf prijímal, pochádza z novembra 1896: „*Vždy večer si nechávam pripraviť vínnu polievku, ktorú potom veľmi zavčasu ráno Jozef ohreje, medzi ôsmou a deviatou hodinou si dám kakao a žiadne mäso, na obed polievku, mäso so zeleninou alebo múčnik. Výber jedál zostáva veľmi široký, lieky sa pritom obmedzujú na kamilkové kvapky.*“³⁹ Ako sme už spomenuli vyššie, do istej miery závisel Móricov stav i od jeho kuchárky, čo si i sám gróf veľmi dobre uvedomoval. Na začiatku decembra 1896 bol nútený následkom nedôsledne dodržiavanej čistoty v kuchyni svoju kuchárku prepustiť. Príčinou bol navyše jej *prudký charakter* a zároveň odporúčanie ošetrojúceho lekára. Na adresu odchádzajúcej kuchárky sa Pálffy vyjadril nasledovne: „*Niektoré jedlá varila vskutku dobre, ale celkovo bola skutočne nemožná.*“⁴⁰ Nečistota v kuchyni mohla byť príčinou zhoršenia Móricovho zdravia, ale sám gróf priznal, že tráviace problémy sa vrátili po lekárom schválenej nepatrnej zmene jedálneho lístka.⁴¹ Čoskoro však došlo k stabilizácii jeho stavu, čo gróf Pálffy pripísal užívaniu kamilkového odvaru.⁴² Tráviace problémy a bolesti Mórica Pálffyho neopustili ani v roku 1897, ba on sám svoj stav považoval za horší než lepší: „*Vôbec si myslím, že mi sily skôr ubúdajú, ako pribúdajú... Stolicu mám, čo je dôsledok môjho apetítu. Denne dostávam o jedenástej hodine polievku z tlakového hrnca z pol kila mäsa, ktorú znášam veľmi dobre a ktorá mi chutí. Pokus užívať ju i večer sa však neosvedčil, lebo hneď na prvýkrát mi spôsobila nočnú opakujúcu sa stolicu, takže som sa opäť vrátil k svojmu systému užívať večer studené pečené mäso. Desiatej som sa definitívne vzdal, nanajvýš si dám kompót a červené víno. Ráno užívam pred dvanástou (kôru stromu – pozn. autora) China Calisaya,⁴³ ktorú popoludní veľmi zle znášam, lebo mi zoslabuje pulz a robí*

36 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1814, šk. č. 184 – list Mórica dcére Irme Pálffyovej z 14. 3. 1895.

37 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1814, šk. č. 184 – list Mórica dcére Irme Pálffyovej z 4. 8. 1895.

38 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica synovi Jozefovi Pálffymu a neveste Lucii Pálffyovej zo 6. 2. 1896.

39 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica synovi Jozefovi Pálffymu a neveste Lucii Pálffyovej zo 10. 11. 1896.

40 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2343, šk. č. 228 – list Mórica dcére Terézii Pálffyovej z 12. 12. 1896.

41 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica neveste Lucii Pálffyovej z 8. 12. 1896.

42 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica neveste Lucii Pálffyovej zo 11. 12. 1896.

43 Ide o kôru chinínovníka rastúceho predovšetkým na americkom kontinente, ktorá bola považovaná za veľmi cenné liečivo. Nielen jeho kôra, ale i kvety a listy majú horkú chuť. Ich hlavnou zložkou je

*mi zle... a tak žijem zo dňa na deň. Obed je vždy bez múčnika. S pokojom a odovzdaním očakávam zlepšenie alebo zhoršenie môjho stavu.*⁴⁴

Jeho stav sa naozaj veľmi zhoršoval, čomu zodpovedalo i celodenné rozdelenie stravy tak, aby starý gróf zbytočne nestrácal silu. Denná dávka mäsovej polievky bola rozdelená do štyroch prídelov, ktoré dostával ráno medzi šiestou a siedmou hodinou, o pol desiatej, v čase obeda a večer o šiestej hodine. Na obed k polievke priniesli i pečené mäso so zeleninou a kompót, medzi ôsmou a deviatou hodinou kakao. K večeri jedával studené pečené mäso. Dôvodom podávania predovšetkým tekutej stravy bolo uľaviť oslabenému tráviacemu traktu. Súčasťou naordinovanej liečby bol o štvrtej popoludní pravidelný klystír. Móric Pálffy však najviac ľutoval, že mu zakázali akékoľvek múčne jedlá.⁴⁵ Oplatilo sa však vydržať a už na začiatku marca 1897 mohol podmaršal Móric Pálffy, ktorý celú svoju vojenskú kariéru strávil v sedle koňa, začať opäť jazdiť. „Už asi štrnásť dní opäť jazdím na koni, ale iba krokom, ešte len od včera som začal cválať, ale dnes ma pri jazdení seklo v krížoch, čo je katastrofa, lebo mi jazdenie robilo dobre.“ vyznal sa v liste adresovanom svojej dcére.⁴⁶ Mal v tom čase už osemdesiatštyri rokov.

Rok 1897 bol pre zdravotný stav grófa Pálffyho naozaj kritický – došlo k jeho rapidnému zhoršeniu. Trpel stále častejšie sa vracajúcimi problémami s trávením, ktoré boli zo dňa na deň vážnejšie a úlava prichádzala za čoraz dlhší čas.

Ešte 23. novembra 1896 pricestoval do tirolského Griesu na sedemmesačný ozdravný pobyt, ktorý mu však neprinášal úľavu: „... úprimne povedané, pochybujem, či Gries ešte opustím živý, lebo mám neprestajne väčšie či menšie ťažkosti.“⁴⁷ I tu Móricaovi naordinovali zdravú stravu, mal úplne zakázané múčne jedlá a povolené len mäso a špargľu, ktorá mu však nechutila. Naopak, veľmi si pochvaloval sluky od najstaršieho syna Jozefa, ktoré mu vždy dobre padli.⁴⁸ Divinu Mórica všeobecne veľmi obľuboval a zdá sa, že mu ju lekári nezakazovali, práve naopak. V mnohých listoch nachádzame poďakovanie za poslané bažanty, jarabice a sluky od synov Jozefa a Jána alebo tetrova či diviaka od Stubenbergov-

---

chinín a liečivo sa užívalo vo forme prášku alebo odvaru. Liek sa používal proti dýchavičnosti, celkovej slabosti, proti žalúdočným problémom, pri nadúvaní alebo hnačke. Bližšie pozri: *China [chinovník, Cinchona]* [online], <http://botanika.wendys.cz/cherbar/heslo.php?101>, [Citované 21. 5. 2010].

O užívaní prášku sa Mórica zmieňuje už v júli 1894: „Mám osvedčený prostriedok proti návratu mojich ťažkostí – vzal som si so sebou na cestu rezervný prášok.“ SNA, Pálfi – červenokamenská línia, inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Paulíne z 30. 7. 1894.

44 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1814, šk. č. 184 – list Mórica dcére Irme Pálffyovej z 13. 2. 1897.

45 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2343, šk. č. 228 – list Mórica dcére Terézii Pálffyovej z 24. 2. 1897.

46 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2343, šk. č. 228 – list Mórica dcére Terézii Pálffyovej z 22. 3. 1897.

47 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica neveste Lucii Pálffyovej z 25. 3. 1897.

48 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica neveste Lucii Pálffyovej z 25. 3. 1897.

cov.⁴⁹ Tetrova od dcéry Paulíny Stubenbergovej si nechal udusiť a následne upiecť na slanine.⁵⁰

Ako sme už uviedli vyššie, gróf Pálffy znášal prísne diéty veľmi ťažko, jedlo bolo – ako sa sám vyjadril – pre neho jedným z mála potešení, ktoré mu život ponúkal: „*Karol Stubenberg mi poslal zastreleného hlucháňa, ktorého ulovil spoločnými silami s Lincsi... Zo Smoleníc a z Budmeríc mám nejaké sluky, ktoré môj žalúdok potešili. Musím na svoju škodu priznať, že jedlo je jedným z mála priateľov, ktorých starý muž má.*“⁵¹

V apríli sa grófov stav natoľko zlepšil, že si mohol opäť sám vyjsť zajazdiť na koni, mohol však len cváľať, klusať dlho nevydržal. I samotný cval ho unavoval natoľko, akoby na každej nohe po jazde na koni cítil *zavesené bremeno*, jazdy na koni sa však nevzdal ani za cenu silných krčvov v rukách a nohách.⁵² Liečebný pobyt v Griesi ukončil gróf pravdepodobne v druhej polovici mája a vrátil sa domov, kde v Smolenickom kaštieli strávil leto.⁵³ Tento pobyt v milovaných Smoleniciach mu zjavne aspoň na chvíľu prospel. „*Môj stav je vďaka bohu obstojný, k čomu prispieva Maričkino kuchárske umenie. Nemám nič nové, o čom by som Ťa informoval, preto... s najlepšími pozdravmi a bozkami pre vás všetkých končím. Tvoj veľmi Ťa lúbiaci svokor Móric.*“ ukončil gróf Pálffy list adresovaný neveste Lucii na hrad Kreuzenstein neďaleko Viedne.⁵⁴

Osobitnou kapitolou v grófovom zdravotnom stave je jeho zrak, ktorý bol, nadnesene povedané, pevne spätý s Móricovým náboženským presvedčením a jeho jednoznačným politickým konzervativizmom. Ten sa prejavil v roku 1894 pri prejednávaní tzv. cirkevno-politických zákonov, lebo jeho *silná katolícka viera a náboženské cítenie stáli aj nad ľudským zreteľom.*⁵⁵

Zdravotné problémy s očami sa u Mórica Pálffyho objavili pravdepodobne na začiatku roka 1894, nie je však vylúčené, že to mohlo byť i skôr. V polovici júla 1894 bol už po operácii oka, ktoré si vyplachoval *zinkovou vodou*: „... dúfam, že sa to zlepší a liečba bude úspešná. Prázdnota v operovanom oku mi veľmi vadí a slzenie ešte stále neprestalo.“⁵⁶ Bolesť a problémy ale neustávali, Móric musel ako ochranu proti vetru nosiť okuliare, mal neustále podráždené oči a musel sa vyhýbať prášnému prostrediu. Napr. 3. augusta 1894

49 Napr. SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2343, šk. č. 228 – list Mórica dcére Terézii Pálffyovej z 24. 2. 1897, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica neveste Lucii Pálffyovej zo 14. 2. 1897 a z 11. 12. 1897.

50 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica neveste Lucii Pálffyovej z 22. 4. 1897.

51 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2343, šk. č. 228 – list Mórica dcére Terézii Pálffyovej z 11. 4. 1895.

52 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica neveste Lucii Pálffyovej z 22. 4. 1897.

53 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica neveste Lucii Pálffyovej z 25. 3. 1897.

54 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica neveste Lucii Pálffyovej z 8. 7. 1897.

55 P. JEDLICSKA, *Eredeti részletek gróf Pálffy-család*, s. 625.

56 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Pauline Pálffyovej z 18. 7. 1894.

nemohol v kúpeľoch Norderney kvôli piesku obedovať na pobreží Severného mora, lebo ho víril vietor a piesok starému grófovi dráždil oči.⁵⁷ Bolesti oka ale boli čoraz nástojčivejšie a obmedzujúcejšie, preto sa gróf odhodlal k ráznemu kroku. Navštívil špecialistu vo Viedni, ktorý mu odporúčal choré oko vybrať, aby choroba nenapadla i druhé oko, ktoré bolo zatiaľ zdravé. Jedlicska ďalej uvádza, že sa Móric Pálffy lekára spýtal, či by bolo nebezpečné, keby operáciu ešte o deň odložili, aby mohol odcestovať do Budapešti a hlasovať proti návrhu cirkevnopolitických zákonov a predniesť prejav proti ich prijatiu. Lekár odpovedal, že žiadne vážnejšie riziko nehrozí, nepríjemným sprievodným javom budú len bolesti. Preto Pálffy hneď odcestoval do Budapešti a naozaj proti návrhu zahlasoval.⁵⁸

Jedlicskov opis udalostí nie je presný: je do značnej miery idealizovaný. Móricova korešpondencia poradie jednotlivých udalostí mení: k vybratiu pravého oka prišlo niekedy medzi 3. augustom a 15. septembrom 1894, lebo už 15. septembra bola rana po operácii zahojená: „*Kedže moje umelé oko bolo primálne, objednal som si väčšie a ukazujem sa s ním už od dnešného rána, či bude nutné ešte väčšie, dozviem sa vo Viedni u továrnik, ktorý mi je sympatický, je to rozumný muž.*“⁵⁹ Vtedy sa Móric nachádzal v Karlových Varoch a odtiaľ s už zahojeným okom hodlal odcestovať do Budapešti, aby zabránil prijatiu cirkevnopolitických zákonov, ktoré mu spôsobovali *bezsenne noci* a návrat *nervových bolestí v dôsledku krčv*. Konzervatívny Pálffy prisudzoval politickú zodpovednosť za vzniknutú situáciu okolo prijímania týchto zákonov grófovi Ferdinandovi Zichymu, neskoršiemu predsedovi katolícky orientovanej Uhorskej ľudovej strany (Néppárt). Skoro ráno 3. októbra 1894 mal objednané auto, ktoré ho malo odviezť na železničnú stanicu, ale hotelový vrátnik mu oznámil, že žiadny ranný rýchlik do Viedne neodchádza, čo Móricovi skrížilo plány. Preto hneď telegrafoval do Budapešti, či nebude už neskoro, keď odcestuje večerným rýchlikom a na mieste bude o druhej hodine ráno. Považoval za svoju povinnosť *hlasovať proti cirkevnopolitickým zákonom, ktoré majú tak veľký dosah*, na druhej strane však dodal: „... *som veľmi pokojný, lebo láskavý Boh všetkému, čo sa má stať, musí zabrániť. Dúfam, že v priebehu niekoľkých dní budem naspäť, lebo tu zanechávam aj pani B.* (Gizela Belányiová – pozn. autora). *Po mojom návrate tu zostanem do konca mesiaca...*“⁶⁰ Tak sa i stalo, po hlasovaní sa vrátil do Karlových Varov a liečebný pobyt tam i dokončil.⁶¹ Zákony i napriek

57 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Paulíne Pálffyovej z 3. 8. 1894.

58 P. JEDLICSKA, *Eredeti részletek gróf Pálffy-család*, s. 625-626.

59 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1268, šk. č. 141 – list Mórica manželke Paulíne Pálffyovej z 15. 9. 1894.

60 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1814, šk. č. 184 – list Mórica deťom z 3. 10. 1894 (uložený v Irmínej pozostalosti).

61 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2343, šk. č. 228 – list Mórica dcére Terézii Pálffyovej z 23. 10. 1894.

Móricovej všemožnej snahe snem prijal a panovníkom boli podpísané na začiatku decembra 1894.

Výbratím pravého oka sa však Móricove problémy so zrakom neskončili, podobný osud čakal i jeho ľavé oko, na ktoré na konci života videl len veľmi slabo alebo vôbec: „*Teší ma, že stavba Kreuzensteinu robí také veľké pokroky, keď bude dokončený, chcel by som sa ho dotknúť, čo moja slepota dovolí len sčasti.*“⁶² Dokončenia Kreuzensteinu sa už nedožil: v čase napísania listu mu zostávali len dva mesiace života.

Nami analyzovaná korešpondencia Mórica Pálffyho dovoľuje nahliadnuť i do rýdzo súkromnej sféry života aristokrata na sklonku 19. storočia – do reflexie vlastnej smrti samotným jej percipientom.

Svoju manželku prežil Móric Pálffy bez štyroch dní o tri roky: zomrel 14. septembra 1897 v Kaltenleutgebene v Dolnom Rakúsku neďaleko Viedne.⁶³ Podobne ako jeho manželka, nezomrel doma.⁶⁴ Ešte v júli 1897 trávil leto v rodinnom kruhu v kaštieli v Smoleniciach,⁶⁵ 8. septembra 1897 sa synovi Jozefovi ozval z Kaltenleutgebenu, odkiaľ sa už živý domov nevrátil. Na chorého grófa dopadla ťarcha rokov a píšuc synovi si evidentne uvedomoval svoj blízky koniec: „*Boh ochraňuj a žehnaj vás oboch! V poslednom čase som s vami v duchu a dúfam, že i Ty si na mňa spomenieš. Moje dve brokovnice rozdeľ medzi revírniká Janeka a lesníka Rudroffa ako pamiatku na mňa. Dnes som mal bezsennú noc a silné kŕče v nohách...*“⁶⁶ O šesť dní gróf Pálffy zomrel.

Je problematické určiť presnú príčinu smrti grófa Mórica Pálffyho. Na základe vyššie popísaných zdravotných ťažkostí a neuhov, ktoré Pálffyho v rokoch 1894 – 1897 trápili, možno vysloviť len pravdepodobné hypotézy.⁶⁷ Isté je, že šlo o dlhotrvajúce chronické črevné ochorenie. Rakovina hrubého čreva ako príčina jeho smrti je vzhľadom na dlho-

62 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica neveste Lucii Pálffyovej z 8. 7. 1897.

63 P. JEDLICSKA, *Eredeti részletek gróf Pálffy-család*, s. 626.

64 Móricova manželka Paulína skonala 18. septembra 1894 v dolnorakúskom Payerbachu. Nešlo o smrť náhlu a nečakanú. Naopak, predchádzalo jej minimálne mesačné obdobie, počas ktorého sa grófkina stav rapídne zhoršoval. Šlo o vážne ochorenie, ktorého pôsobením žena plných tvarov schudla a v čase svojej smrti mala len zlomok svojej pôvodnej hmotnosti. Pri matke v čase jej skonu boli prítomné jej dcéry, najmä Terézia, Irma a Paulína, manžel Móric sa v tom čase zdržiaval na liečebnom pobyte v Karlových Varoch, pravidelne sa však dožadoval správ o manželkinom zdravotnom stave. Podrobnejšie pozri: D. HUPKO, *Smolenické panstvo*, s. 86-90.

65 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica neveste Lucii Pálffyovej z 8. 7. 1897.

66 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2072, šk. č. 206 – list Mórica synovi Jozefovi Pálffymu zo 7. 9. 1897.

67 Touto cestou veľmi pekne ďakujeme za konzultácie prof. MUDr. Petrovi Mitrovi, PhD. z III. internej kliniky Lekárskej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, prof. MUDr. Petrovi Galajdovi, CSC. a prof. MUDr. Mariánovi Mokáňovi, DrSc. z I. internej kliniky Jesseniovej lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Martine.

dobosť zdravotných problémov vylúčená. Gróf Pálffy trpel tzv. chronickým dyspeptickým syndrómom, ktorý mohol súvisieť so stareckými zmenami tráviacej trubice, keďže sa dožil vysokého veku. Ako najpravdepodobnejšie sa javí chronické zápalové ochorenie tráviaceho traktu, akým je Crohnova choroba⁶⁸ alebo ulcerózna kolitída.⁶⁹

Zdravotné problémy s očami, ktoré vyústili do chirurgického odstránenia pravého oka a k následnému zhoršovaniu kondície ľavého oka, možno považovať za dôsledok zápalových stavov, ktoré boli sprievodnými javmi ulceróznej kolitídy. Preto s najväčšou pravdepodobnosťou práve táto choroba bola príčinou strastí, ktoré gróf Mórica Pálffy musel pretrpieť. V prospech nášho tvrdenia hovorí i fakt, že gróf Pálffy užíval popri prísnej diéte i prípravky na zlepšenie trávenia, tzv. digestíva. Okrem kôry chinínovníka to bolo najmä medicínske prírodné sladové víno *Condurango malaga*, o ktorom sa sám zmienil i vo svojej korešpondencii.⁷⁰ Toto liečivé víno sa dodnes používa na upokojenie podráždeného žalúdka, odstránenie nechutenstva a podporu činnosti tráviaceho traktu. Zdravotné problémy, týkajúce sa zažívacieho systému, neboli u šľachty ničím výnimočným. Predovšetkým v ranom novoveku boli spôsobené prijímaním kaloricky výdatnej stravy – počas hostín boli plné stoly, prehýbajúce sa jedlo, merítkom majetkovej úrovne a prostriedkom spoločenskej reprezentácie hostiteľa.⁷¹

Gróf Pálffy bol počas celého svojho života štíhlym mužom, o čom svedčia zachované fotografie a portréty. Preto možno nesprávne stravovacie návyky ako príčinu jeho ťažkostí vylúčiť: možno skonštatovať, že príčinou smrti grófa Pálffyho bola s najväčšou pravdepodobnosťou staroba a vyššie popísané zdravotné problémy boli iba jej sprievodným javom.

Súbor listov z osobnej pozostalosti Mórica Pálffyho je bezpochyby jedinečným zdrojom informácií o autoreflexii choroby na sklonku 19. storočia. Okrem údajov o prízna-

68 Zápalové ochorenie tráviaceho traktu, ktoré postihuje hrubé alebo tenké črevo, najčastejšie však prechod medzi hrubým a tenkým črevom. Príčinou vzniku choroby je nadbytok cukru v potrave, fajčenie a genetické danosti. Diagnostikovanie Crohnovej choroby znamená vyhýbanie sa akejkoľvek fyzickej záťaži, pričom fyzická aktivita schválená lekárom je dôležitá. Nutnosťou je dôsledne dodržiavaná diéta. Choroba má dlhodobý priebeh. Ochorenie bolo popísané až v roku 1932. Viac viď: *Crohnova choroba* [online], dostupné na: <http://ordinace.cz/clanek/crohnova-choroba/>, [Citované 21. 5. 2010].

69 Chronické zápalové ochorenie postihujúce sliznicu hrubého čreva. Pri liečbe je dôležité dodržiavanie predpísaného diétného a protistresového režimu. Častou komplikáciou sú hemeroidy, choroba môže prebiehať v troch formách, pričom podľa Móricových príznakov mohlo ísť o ťažkú formu, ktorá postihuje celé hrubé črevo, sprevádzaná je nechutenstvom, stratou hmotnosti, málokrvnosťou, ale i zápalmi kĺbov alebo očí. Viď: *Ulcerózna kolitída (chronická idiopatická proktokolitída)* [online]. 2008 Aktualizácia 10. 7., dostupné na: http://www.gastroenterolog.com/ulcerozna_kolitida.htm, [Citované 21. 5. 2010].

70 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 1814, šk. č. 184 – list Mórica dcére Irme Pálffyovej z 13. 2. 1897.

71 Josef PETRÁŇ (ed.), *Dějiny hmotné kultury II (1). Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995, s. 212.

koch chorôb a neduhov, ktoré ich pisateľa kváril, umožňujú tieto listy nájsť odpovede na rad ďalších otázok, ktoré by inak zostali nezodpovedané.

Blížšiu pozornosť si zasluhuje i povaha informácií, ktoré Móric Pálffy ako manžel a otec adresátom svojich listov sprostredkoval. Ide o detailné opisy aktuálneho zdravotného stavu, ktoré podával bez prílišného zaujatia, miestami až chladne spravodajským spôsobom. Keďže išlo naozaj o dlhodobé chronické zdravotné problémy, ktoré sa stali pre grófa Pálffyho každodennou realitou, možno tento jeho odstup od vlastnej choroby pripísať práve tejto skutočnosti. Navyše, z korešpondencie Mórica Pálffyho vyplýva, že svoje liečebné pobyty nevnímal vôbec v rovine reprezentatívnej: nehladal rozptýlenie ani spoločnosť priateľov, jeho cesty za zdravím mali výlučne utilitárny charakter. Pobyty mimo domova ho vyčerpávali, rovnako i dlhé cestovanie, návrat do Smolenického kaštieľa medzi svojich najbližších príbuzných vždy túžobne očakával. Zdá sa, že i napriek tomu radšej volil dlhodobé liečebné pobyty mimo Smoleníc, než aby rodine svojho najstaršieho syna svojou chorobou znepriemňoval život: ťažké záchvaty choroby sa vracali v čoraz kratších časových intervaloch a stála zdravotná starostlivosť bola jednoducho nutnosťou. Móric však tieto stavy znášal odovzdane a trpezlivo, vnímal ich naozaj ako neoddeliteľnú súčasť svojho života.

Ak si položíme otázku o rozsahu okruhu ľudí z okolia Mórica Pálffyho, ktorí boli o jeho chorobe informovaní, resp. ktorých o priebehu a detailoch svojej choroby informoval sám, odpoveď nie je jednoduchá. Okolnosti choroby s jej detailným priebehom boli okrem samotného chorého, jeho ošetrojúcich lekárov a osobného personálu, ktorý sa staral o Pálffyho pohodlie na cestách, známe v celej svojej šírke a hĺbke len najbližším členom rodiny: ako adresáti listov, v ktorých sa Móric Pálffy z priebehu svojej choroby vyznáva, vystupujú jeho manželka a potomstvo: okrem manželky Paulíny boli najpočetnejším adresátkami otcových listov spomedzi jeho siedmich detí dcéry Terézia a Irma. Spomedzi troch synov sa zachovali listy adresované najstaršiemu synovi Jozefovi, i keď iba v počte niekoľkých kusov. Okrem niekoľkých listov adresovaných menovite najstaršiemu synovi sa postupne objavujú listy dedikované zároveň Jozefovi a jeho manželke Lucii, rod. Wilczekovej. S ohľadom na časovú zaneprázdnenosť svojho manžela, ktorý niesol zodpovednosť za správu otcovského majetku, postupne Lucia celkom prebrala vedenie korešpondencie so svojím svokrom (a zároveň strýkom, lebo Jozefova matka bola sestrou Luciinho otca) a následne je v oslovení Móricových listov uvádzané už len Luciino meno. Niet pochyb o tom, že o zdravotnom stave svojho otca bol Jozef zo strany svojej manželky pravidelne a neodkladne informovaný. Sprostredkovane boli zrejme informované aj ostatné Pálffyho deti: dcéry Gizely a Paulína boli vydaté a trvalo sa zdržiavali mimo Smoleníc, syn Móric ml. pôsobil v diplomatických službách a zdržiaval sa v zahraničí. Syn Ján žil

v Budmericiach a v Bratislave. Ich korešpondenciu s otcom nemáme zachovanú,⁷² nepriamo sa ich záujem o otcovo zdravie a snaha uľahčiť jeho údel odráža v nami analyzovaných Móricových listoch adresovaných dcéram Terézii a Irme a neveste Lucii.

Odpoveď na otázku, či boli o zdravotnom stave Mórica Pálffyho ním samým informovaní i jeho priatelia, nie je jednoznačná. Sám Pálffy sa v jednom zo svojich listov na adresu svojich priateľov vyjadril nasledovne: „...odkáž im, že to nie je pre nich žiadnou stratou, ale iba útechou, keď ma nevidia, lebo možno povedať, že denne sa stále viac približujem k hrobu; ako dlho to ešte bude trvať, to je už iná otázka.“⁷³ Predpokladáme teda, že najbližší dlhoroční priatelia o Móricových strastiach vedeli – s niektorými sa počas svojich ciest za zdravím osobne stretol – ako detailne ale boli informovaní, to si môžeme iba domýšľať.⁷⁴

I napriek všetkým vyššie opísaným zdravotným problémom sa gróf Pálffy dožil extrémne vysokého veku. V čase svojho príchodu na Smolenické panstvo v roku 1864 bol Móric Pálffy päťdesiatnikom. Smolenice sa stali na 33 rokov kulisou jeho života. V rokoch 1894 – 1897 sa tam ale zdržiaval veľmi málo. Gróf Pálffy zomrel ako osemdesiatpäťročný, počas svojich krátkych pobytov v Smolenickom kaštieli musel v posledných rokoch svojho života pôsobiť vzhľadom na svoj vysoký vek až exotickým dojmom. Smoleničania ho mali možnosť vídať počas jeho pravidelných prechádzok po obci, ktoré podnikal so železnou pravidelnosťou. Pomerne čiperný osemdesiatnik, ktorý si ale musel počas chôdze čoraz častejšie odpočinúť, bol s najväčšou pravdepodobnosťou na sklonku svojho života najstarším obyvateľom Smoleníc. A nielen v Smoleniciach. V poslednom desaťročí 19. storočia v celej strednej Európe tvorili ľudia starší ako sedemdesiat rokov len približne 3 % populácie.⁷⁵

72 To však neznamená, že nejestvovala. Písomná pozostalosť Jána Pálffyho až na pár listov a písomností dnes už nejestvuje – stratila sa pravdepodobne vo víre udalostí druhej svetovej vojny. Podobne je na tom pozostalosť Mórica Pálffyho ml. V prípade Móricových dcér Gizely a Paulíny sa otcove listy nachádzajú s najväčšou pravdepodobnosťou v osobných fondoch ich manželov – Adolfa Dubského a Karola Stubenberga. Tieto však neboli predmetom nášho výskumu.

73 SNA, Pálfi – ČK, inv. č. 2343, šk. č. 228 – list Mórica dcére Terézii Pálffyovej z 24. 2. 1897.

74 Menovite vo svojich listoch spomína týchto svojich dobrých priateľov: Juraja Apponyiho, Karola Forgácha a Leopolda Sternberga, ktorých prítomnosť počas kúpeľných pobytov v Griesi a Gasteine veľmi ocenil. Bližšie k okolnostiam ich stretnutí pozri v: Daniel HUPKO, *Smolenické panstvo*, s. 73-74.

75 Milan STLOUKAL – Eduard MAUR – Pavla HORSKÁ – Milan KUČERA – Ludmila FIALOVÁ – Jiří MUSIL, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996, s. 300.

Zusammenfassung

Die Jammer des alten Grafes. Autoreflexion der Krankheit in persönlicher Korrespondenz des Aristokraten am Ende des 19. Jahrhunderts

Graf Moritz Pálffy ab Erdőd (1812 – 1897) gehört zu den bedeutenden Persönlichkeiten der ungarischen Geschichte der 60er Jahre des 19. Jahrhunderts. Er war ein Prototyp des konservativ denkenden und österreichisch orientierten Aristokraten, der der Dynastie und dem österreichischen Hof treu war, was er auch während seiner Wirkung (1861 – 1865) in der Funktion des ungarischen Würdenträgers bestätigte.

In seiner Erblässenschaft, die in dem Slowakischen Nationalarchiv aufbewahrt ist, befindet sich Ensemble von Briefen, die viele Erwähnungen über den Krankheitsverlauf des Schreibers beinhalten. Selber der Moritz Pálffy hinterließ uns eine Autoreflexie seiner gesundheitlichen Probleme, die letztendlich auch zu seinem Tod führten.

Es bietet sich also eine seltene Angelegenheit, in die Privatsphäre eines am Ende des 19. Jahrhunderts lebenden Aristokraten einzusehen. Besonders dazu geeignet sind Briefe, die in den letzten Lebensjahren von Moritz (1894 – 1897) geschrieben wurden.

In diesen Briefen befinden sich hauptsächlich Beschreibungen der Gesundheitsprobleme des Schreibers, die als wesentliche Ursache seiner zahlreichen Reisen betrachtet werden. Allein der Moritz Pálffy macht uns bekannt mit den Kümernissen, die seine Krankheit verursachten: mit seinem Gesundheitszustand, mit der strikten Diät, die er halten musste und mit Schwierigkeiten, die zu Abbrüchen dieser Diät führten. Er informiert uns auch über den Verlauf seiner vor seinem Tod ausgebrochener Augenkrankheit, über die Wahrnehmung der Krankheit, wie auch über den Tod seiner Frau.

Auch wegen diesen Erwähnungen sind Briefe von Moritz Pálffy eine unbewertbare Auskunftsquelle über die Geschichte der adligen Mentalität, nicht nur in dem Milieu der auf dem Gebiet der heutigen Slowakei angesiedelten Aristokratie, sondern auch im weiteren Kontext der ganzen ehemaligen Habsburgermonarchie.

Übersetzt von Lucia Mušková.